

ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

FUNCTIONING OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN THE CONDITIONS IN MODERN CONDITIONS

УДК 658.15

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct51-45>

Тройнікова О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління
державними і корпоративними
фінансами
Український державний університет
залізничного транспорту

Troinikova Olena

Ukrainian State University
of Railway Transport of Kharkiv

У статті розглянуто можливості ефективного існування соціально-економічних систем та їх розвиток. Ринок цінних паперів, будучи складником фінансового ринку, у сучасних умовах має нові тенденції. Соціально-економічні системи, беручи участь у фінансових операціях на ринку цінних паперів, підвищують ефективність свого існування, а також сприяють його розвитку. Розвиток ринку цінних паперів має стати ефективною альтернативою для збільшення добробуту як окремих користувачів-інвесторів, так і для територіальних соціально-економічних систем. Для розкриття цих можливостей доцільно дослідити особливості, що притаманні сучасному етапу. Прикладом ефективного взаємозв'язку регіональних соціально-економічних систем та сучасного ринку цінних паперів є придбання державних цінних паперів за рахунок тимчасово вільних коштів загального фонду місцевих бюджетів, що є альтернативою банківським депозитам щодо залучення додаткових фінансових ресурсів.

Ключові слова: соціально-економічна система, ринок цінних паперів, фінансовий ринок, банківські депозити, державні цінні папери.

В статье рассмотрены возможности эффективного существования соци-

ально-экономических систем и их развитие. Рынок ценных бумаг, являясь составляющей финансового рынка, в современных условиях имеет новые тенденции. Социально-экономические системы, принимая участие в финансовых операциях на рынке ценных бумаг, повышают эффективность своего существования, а также способствуют его развитию. Развитие рынка ценных бумаг должно стать эффективной альтернативой увеличению благосостояния как отдельных пользователей-инвесторов, так и территориальных социально-экономических систем. Для раскрытия этих возможностей целесообразно исследовать особенности, присущие современному этапу. Примером эффективной взаимосвязи региональных социально-экономических систем и современного рынка ценных бумаг является приобретение государственных бумаг за счет временно свободных средств общего фонда местных бюджетов, что является альтернативой банковским депозитам по привлечению финансовых ресурсов.

Ключевые слова: социально-экономическая система, рынок ценных бумаг, финансовый рынок, банковские депозиты, государственные ценные бумаги.

The article considers the possibilities of effective existence of socio-economic systems and their development. The securities market as a component of the financial market in modern conditions has new trends. Socio-economic systems by participating in financial transactions in the securities market increase the efficiency of their existence and also contribute to its development. One of the definitions of the socio-economic system is to present it as an interconnected integrity of objects that have economic and social purpose in a particular area, taking into account the natural resource component, for the production of material goods and services. The definition of «socio-economic system» acquires special significance and additional content in the context of social reform in the implementation of territorial communities because when considering local areas within which the interests of several systems closely intersect. In today's market conditions, local communities are participants in the financial market. One of the participants in the financial market is a bank. This is a classic financial intermediary, which on the one hand, attracts financial resources in the form of deposits, and on the other hand, provides the proceeds to those in need in the form of loans. At present, due to the change, the placement of temporarily free funds of the general fund of local budgets in banks is suspended. An alternative instead of placing free funds on deposits in banks may be the purchase of government securities. The securities market as a component of the financial market in today's internet technology has new trends. Socio-economic system using new opportunities in the securities market increases the efficiency of its existence by improving its investment attractiveness and its participation in the market contributes to its development. The development of the securities market should become an effective alternative to increase the welfare of both individual users-investors and for territorial socio-economic systems. To uncover these possibilities, it is advisable to explore the features inherent in the modern stage. An example of an effective relationship between regional socio-economic systems and the modern securities market is the purchase of government securities at the expense of temporarily free funds from the general fund of local budgets, which is an alternative to bank deposits to attract additional financial resources.

Key words: socio-economic system, securities market, financial market, bank deposits, government securities.

Постановка проблеми. Сьогодні у багатогранних умовах господарювання підприємство, галузь, регіон або державу доцільно розглядати як соціально-економічну систему. У сучасних умовах ефективно існування соціально-економічних системи має свої особливості. Так, взаємодія соціально-економічних систем та ринку цінних паперів має потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку соціально-економічних систем присвячено роботи таких науковців, як О.М. Таран-Лала [1], М.М. Бурмака [2]. Впливу

екзогенних чинників представлений у працях М.О. Гаврися [3].

У сучасній навчальній літературі [4] поняття «соціально-економічна система» часто ототожнюють із поняттям «організація». Соціально-економічні системи – це насамперед відкриті системи, які не можна вважати цілком ізольованими від навколишнього середовища в будь-якому аспекті: інформаційному, речовинному, енергетичному і т. д. [5].

Б.В. Кульчинський [6] визначає соціально-економічну систему як сукупність об'єктів, що називають-

ся елементами, які взаємопов'язані, взаємодіють між собою й утворюють єдине ціле, що набуває властивостей, які не притаманні елементам.

М.Я. Вірт та В.І. Куцик [7] трактують територіальну соціально-економічну систему як сукупність господарюючих суб'єктів соціального та економічного призначення, що розвиваються на основі природних, трудових, фінансових ресурсів цієї території на основі використання єдиної виробничої та соціальної інфраструктури, спільної будівельної та енергетичної бази.

Відповідно до Економічної енциклопедії, основними елементами економічної системи суспільства, її підсистемами виступають: 1) продуктивні сили; 2) техніко-економічні відносини; 3) організаційно-економічні відносини; 4) виробничі відносини або відносини економічної власності; 5) господарський механізм

В.А. Ткаченко та С.І. Чимшит [8] характеризують соціально-економічну систему як сукупність підсистем різної природи: соціальної, економічної та політичної, які знаходяться у визначеному просторовому та часовому проміжку, а також взаємозв'язків між ними. Кожна підсистема має свій унікальний набір елементів та механізм їх взаємодії.

Дослідженню та актуальним питанням сучасного стану ринку цінних паперів присвячено публікації таких науковців, як Л.Б. Штефан, Н.В. Македонська, О.Л. Руда, М.О. Бурмака, О.І. Шаманська та ін. [9–12].

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз потенціалу взаємозв'язку ринку цінних паперів та соціально-економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття можливостей існування соціально-економічних систем за рахунок їхньої фінансової діяльності на ринку цінних паперів доцільно розглянути потенціал цих можливостей.

Підприємство, будучи учасником ринку цінних паперів, залучає фінансові ресурси для свого розвитку.

Одним із визначень соціально-економічної системи є представлення її як взаємопов'язаної цілісності об'єктів, що мають економічне і соціальне призначення на конкретній території з урахуванням природно-ресурсного складника для виробництва матеріальних благ і надання послуг [13].

Особливе значення та додаткового змісту дефініція «соціально-економічна система» набуває в умовах соціального реформування під час упровадження територіальних громад на локальних територіях, де є багато соціально-економічних питань.

У сучасних ринкових умовах територіальні громади долучаються до діяльності на фінансовому ринку [15].

Банк є класичним фінансовим посередником: з одного боку, залучаються фінансові ресурси

у вигляді депозитних вкладів, а з іншого – надаються отримані кошти тим учасникам фінансового процесу, хто їх потребує у вигляді кредитів.

На початку 2019 р. відбулося призупинення розміщення у банках тимчасово вільних коштів загального фонду місцевих бюджетів [15]. Альтернативним варіантом отримання доходів для територіальних соціально-економічних систем може стати придбання державних цінних паперів [15].

Відомо, що державні цінні папери – цінні папери, випущені державою. Вони належать до категорії боргових цінних паперів [16].

На даному етапі структура ринку цінних паперів характеризується розвитком окремих сегментів, що пов'язано зі змінами, які стосуються регулювання ринку облігацій внутрішньої державної позики [17].

Існує експертна думка, що «розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів у державні облігації є одним з інструментів залучення додаткових надходжень до місцевих бюджетів (у вигляді отримання процентних доходів)» [15].

Під час придбання облігацій внутрішньої державної позики соціально-економічні системи беруть участь у процесі управління державною борговою політикою. Слід також зазначити, що це нове явище, яке потребує ретельного вивчення організаційних процедур [15].

У табл. 1 наведено динаміку обсягу контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі з розподілом за окремими видами фінансових інструментів.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом 2019 р. зафіксовано з державними облігаціями України – 295 млрд грн (96,81% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом січня-грудня) [18]. За 2020 р. найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом зазначеного періоду зафіксовано з облігацій внутрішньої державної позики – 276,98 млрд грн (98% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом січня-листопада поточного року) [17; 18].

Для регіональних соціально-економічних систем сьогодні придбання державних цінних паперів за рахунок тимчасово вільних коштів загального фонду місцевих бюджетів є ефективною альтернативою щодо залучення додаткових фінансових ресурсів на потреби соціально-економічної системи [15].

Висновки з проведеного дослідження. Суттєвою ознакою сучасного розвитку світової економіки і локальних економік є поширення глобалізаційних процесів. Сьогодні завдяки комп'ютерним технологіям система роботи із цінними паперами дає окремому інвестору доступ до

Обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі з розподілом за видом фінансового інструменту, млн грн

Роки	Акції	Облігація підприємств	Державні облігації України / облігації внутрішніх державних позик	Інвестиційні сертифікати
2017	5051,56	6120,09	189555,01	51,83
2018	1215,95	10268,00	246 474,66	272,01
2019	337,8	8761,87	295249,47	331,81
2020*	553,66	819,36	276978,58	50,47

* за січень-листопад 2020 р.

Джерело: складено за [18]

біржової інформації, можливість укласти угоди з купівлі-продажу цінних паперів на біржі в режимі реального часу за допомогою спеціальної сертифікованої програми, встановленої на персональному комп'ютері.

Трансформаційні процеси є частиною розвитку соціально-економічних систем. Зміни, які відбуваються на внутрішньому ринку цінних паперів, сприяють більш активній участі користувачів різного масштабу у фондових процесах, що дає можливість залучити додаткові фінансові ресурси, сприяючи збереженню та примноженню ресурсів соціально-економічних систем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Таран-Лала О.М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2016. 332 с
2. Бурмака М.М. Класифікація типів розвитку соціально-економічних систем. *Економіка транспортного комплексу*. 2014. № 23. С. 37–50.
3. Гавриць М.О. Аналіз впливу факторів нестабільності на процеси відтворення основних засобів підприємств. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2014. № 64(1106). С. 177–182.
4. Електронні підручники. URL: https://stud.com.ua/48519/ekonomika/sotsialno_ekonomichna_sistema_organizatsiya_funktsionuvannya_rozvitok.
5. Електронні підручники. URL: <https://library.if.ua/book/60/4208.html>.
6. Кульчицький Б.В. Сучасні економічні системи : навчальний посібник. Львів : Афіша, 2004. – 279 с.
7. Вірт М.Я., Куцик В.І. Територіальна соціально-економічна система Тернопільської області. *Збірник наукових праць Львівської комерційної академії*. 2010. Вип. 11. С. 247–252.
8. Ткаченко В.А., Чимшит С.И. Социально-экономические системы: сущность и механизм управления. *Вісник економічної науки України*. 2004. № 2. С. 38–48.
9. Штефан Л.Б., Македонська Н.В Тенденції розвитку біржового ринку цінних паперів в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 42. С. 338.
10. Руда О.Л. Стан розвитку сучасного ринку цінних паперів в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5875> (дата звернення: 28.01.2021).
11. Бурмака М.О. Біржовий фондовий ринок в Україні : навчальний посібник. Київ : АДС УМК Центр, 2014. 412 с.
12. Шаманська О.І., Слободиський С.М. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5431> (дата звернення: 28.01.2021).
13. Тройнікова О.М., Смирнова Д.О. Шляхи покращення фінансової безпеки соціально-економічної системи *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 4(15). С. 184–189.
14. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 23.01.2021).
15. Альтернатива депозитам: як громадам ефективно використати тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10751> (дата звернення: 23.01.2021).
16. Державні цінні папери. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/296050/derzhavni-tsinni-papery> (дата звернення: 23.01.2021).
17. Регулювання ринку цінних паперів: останні зміни. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/regulyuvannya-rinku-cinnih-papery-ostanni-zmini.html%20> (дата звернення: 23.01.2021).
18. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-жовтня 2020 року. URL: [https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/\(231Kb\)](https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/(231Kb)) (дата звернення: 23.01.2021).
19. Постанова КМУ від 23.01.2019 № 53 «Про внесення змін до Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.01.2021).
20. Постанова КМУ від 23 травня 2018 р. № 544 «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів шляхом придбання державних цінних паперів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2018-%D0%BF#Text>.

REFERENCES:

1. Taran-Lala O.M. (2016) Funkcionuvannya socialjno-ekonomichnykh system: teorija ta praktyka [Functioning of socio-economic systems: theory and practice]. Poltava: PUET, 332 p (in Ukrainian)
2. Burmaka M.M. (2015) Klasyfikacija typiv rozvytku socialjno-ekonomichnykh system [Classification of types of development of socio-economic systems]. *Ekonomika transportnogho kompleksu*, vol. 23, pp. 37–50.
3. Ghavrysj M.O. (2014) Analiz vplyvu faktoriv nestabilnosti na procesy vidtvorennja osnovnykh zasobiv pidpryjemstv [Analysis of the influence of instability factors on the processes of reproduction of fixed assets of enterprises]. *Tekhnichnyj prohres i efektyvnistj vyrobnytva*, vol. 64 (1106), pp. 177–182.
4. Elektroni pidruchniki Available at: https://stud.com.ua/48519/ekonomika/sotsialno_ekonomichna_sistema_organizatsiya_funktsionuvannya_rozvitok.
5. Elektroni pidruchniki Available at: <https://library.if.ua/book/60/4208.html>.
6. Kulchickij B.V. (2004) Suchasni ekonomichni sistemi:navch. posibnik. [Modern economical systems]. Lviv: Afisha, 2004. 279 p. (in Ukrainian)
7. Virt M.Ya., Kucik V.I. (2010) Teritorialna socialno-ekonomichna sistema Ternopil'skoyi oblasti [Territorial socio-economic system of Ternopil region]. *Torgivlyja, komerciya, pidpriyemnictvo*, vol. 11, pp. 247–252.
8. Tkachenko V.A., Chimshit S I. (2004) Socialno-ekonomicheskie sistemy: sushnost i mehanizm upravleniya [Socio-economic systems: the essence and mechanism of management]. *Visnik ekonomichnoyi nauki Ukrayini*, vol. 2, pp. 38–48.
9. Shtefan L.B., Makedonska N.V. (2020) Tendenciyi rozvitku birzhovogo rinku cinnih paperiv v Ukrayini [Trends in the development of the stock market in Ukraine]. *Infrastruktura rinku*, vol. 42, pp. 338.
10. Ruda O.L. (2017) Ctan rozvitku suchasnogo rinku cinnih paperiv v Ukrayini [The state of development of the modern securities market in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5875> (accessed 28 January 2021).
11. Burmaka M.O. (2014) Birzhovij fondovij rinhok v Ukrayini [Stock exchange market in Ukraine]. Kyiv: ADS UMK Centr, 412 p. (in Ukrainian)
12. Shamanska O.I., Slobodiskij S.M. (2017) Osoblivosti rozvitku rinku cinnih paperiv v Ukrayini [Features of the securities market development in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5431> (accessed 28 January 2021).
13. Trojnikova O.M., Smirnova D.O. (2019) Shlyahi pokrashennya finansovoyi bezpeki socialno-ekonomichnoyi sistemi. *Priazovskij ekonomichnij visnik*, vol. 4 (15), pp. 184–189.
14. Reforma decentralizaciji. Avialbe at <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (accessed 23 January 2021)
15. Aljternatyva depozytam: jak ghromadam efektyvno vykorystaty tymchasovo viljni koshty miscevykh bjudzhetiv. Avialbe at: <https://decentralization.gov.ua/news/10751> (accessed 23 January 2021).
16. Derzhavni cinni papery. Avialbe at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/296050/derzhavni-tsinni-papery> (accessed 23 January 2021).
17. Reghuljuvan nja rynku cinnnykh paperiv: ostanni zminy Avialbe at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/regulyuvannya-rinku-cinnih-papery-ostanni-zmini.html> (accessed 23 January 2021).
18. Informacijna dovidka shhodo rozvytku fondovogho rynku Ukrayiny protjaghom sichnja-zhovtnja 2020 roku Avialbe at: [https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/\(231Kb\)](https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/(231Kb)) (accessed 23 January 2021).
19. Postanova KMU vid 23.01.2019 № 53 «Pro vnesennia zmin do Poriadku rozmishchennia tymchasovo vilnykh koshtiv mistsevykh biudzhektiv na vkladnykh (depozytnykh) rakhunkakh u bankakh (2019) *Resolution of the Cabinet of Ministers of January 23, 2019 № 53 «On Amendments to the Procedure for Placing Temporarily Free Funds of Local Budgets on Deposit Accounts in Banks»*. Avialbe at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53-2019> (accessed 25 January 2021).
20. Postanova KMU vid 23 travnia 2018 r. № 544 «Pro zatverdzhennia Poriadku rozmishchennia tymchasovo vilnykh koshtiv mistsevykh biudzhektiv shliakhom prydbannia derzhavnykh tsinnykh paperiv» (2018) *Resolution of the Cabinet of Ministers of May 23, 2018 № 544 «On approval of the Procedure for placement of temporarily free funds of local budgets through the purchase of government securities*. Avialbe at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2018-%D0%BF#Text> (accessed 25 January 2021).